

3. Контроль знань студентів медицини і його деякі психологічні проблеми в контексті надання переваги тестовим завданням / Є.Є. Петров, Ю.М.Казаков, С.І.Треумова, Т.А. Іваницька // «Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти»: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 25 березня 2021. – Полтава, 2021. – С. 204-205.

4. Симуляційне навчання в медицині: міжнародний та вітчизняний досвід / В.В. Артюменко, С.С. Семченко, О.С. Єгоренко Д. А. [та ін.] // Одеський медичний журнал. – 2015. – № 6. – С. 67–74.

УДК 378.091.12:005.963:378.6:61(477.54-25)ХНМУ

ПЕДАГОГІЧНА СКЛАДОВА ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ МЕДИЧНОГО ВИШУ

PEDAGOGICAL COMPONENT OF THE EDUCATIONAL SPACE OF MEDICAL HIGHER EDUCATION INSTITUTION

**Капустник В. А., Лещина І. В., Завгородній І. В., Фоміна Л. В.,
Kapustnyk V. A., Leshchyna I. V., Zavgorodnii I. V., Fomina L. V.**

*Харківський національний медичний університет
Kharkiv National Medical University*

Сучасна система вищої освіти спрямована на підвищення якості та конкурентоспроможності фахівця, орієнтована на інтеграцію в європейський і світовий освітній простір, вирішення освітніх завдань, спричинених новими економічними та соціокультурними умовами. Мета вищої медичної освіти – сформувати особистість майбутнього лікаря, компетентного і відповідального, здатного приймати рішення самостійно та в колективі, критично мислити, надавати якісну допомогу, бути милосердним і співчутливим. Результативність змін у системі вищої медичної освіти значною мірою обумовлена рівнем професійного розвитку викладача, від педагогічної компетентності якого залежить якість підготовки майбутніх лікарів.

У статті окреслено нормативну базу оцінювання якості педагогічної підготовки викладача, компетентності, обов'язкові для науково-педагогічного працівника закладу вищої медичної освіти. Проаналізовано систему форм підвищення педагогічної майстерності викладачів Харківського національного медичного університету: міжнародні стажування та конференції, курси підвищення кваліфікації, тренінги, майстер-кла-

си тощо. Основний акцент у статті зроблено саме на внутрішньоуніверситетських формах педагогічного вдосконалення, до яких, зокрема, належать Група рівних, Школа гарантів освітніх програм, магістратура за спеціальністю «Освітні, педагогічні науки», Школа лідерства для аспірантів, Психологічна служба, Школа молодого викладача, Школа досвідченого лектора, курси дистанційної освіти.

Зауважено, що впровадження новацій, проєктів або технологій часто пов'язане з виникненням антиінноваційних бар'єрів, як зовнішніх (недостатня поінформованість у галузі педагогічної інноватики, брак методичного забезпечення, навантаження педагогів), так і внутрішніх (знижена самооцінка, схильність до конформізму, недостатньо розвинутий індивідуальний творчий потенціал, невпевненість у собі), а також окреслено шляхи подолання цих бар'єрів, запроваджені в Харківському національному медичному університеті.

Ключові слова: компетентність, підвищення педагогічної майстерності, інновації, антиінноваційні бар'єри.

Modern system of higher education is aimed on competitiveness of a specialist, focused on integration into the European and world educational space, the solution of the educational problems caused by new economic technical and cultural conditions. The goal of higher medical education is to form a personlity of a future doctor, competent and responsible, able to make the decisions independently and in a team, to think critically, to provide quality assistance, to be compassionate and empathic. The effectiveness of the changes in the system of higher medical education is largely due to the level of professional development of the teacher, whose pedagogical competence depends on the quality of training of future doctors.

The article outlines the normative basis for assessing the quality of pedagogical training of teachers, identifies the competencies required for research and teaching staff of higher medical education. The system of external and intra-university forms of improving the pedagogical skills of teachers of Kharkiv National Medical University is analyzed: international internships and conferences, advanced training courses, trainings, work shops etc. The article is focused on intrauniversity forms of improving of pedagogical skills, which include, in particular, the Equal Group, the School of Guarantors of Educational Programs, advanced training courses, master's degree in «Educational, pedagogical sciences», Leadership School

for graduate students, Psychological Service, School for Young Teachers, School of Experienced Lecturers, distance education courses.

It is noted that the implementation of innovations, projects or technologies is often associated with the emergence of anti-innovation barriers, both external (lack of awareness in the field of pedagogical innovation, lack of methodological support, workload of teachers) and internal (low self-esteem, conformism), insufficient developed individual creative potential, self-distrust), as well as outlined ways to overcome these barriers, introduced at Kharkiv National Medical University.

Key words: competence, improvement of pedagogical skills, innovations, anti-innovation barriers.

Вступ. Зростанню якості людського капіталу, генеруванню нових ідей, динамічному розвитку суспільства в цілому сприяє сучасна система вищої освіти. Саме тому на часі в освітньому просторі України кардинальні зміни, спрямовані на підвищення якості та конкурентоспроможності освіти, інтеграція в європейський і світовий освітній простір, вирішення освітніх завдань, спричинених новими економічними та соціокультурними умовами.

Тож і вища медична освіта відповідно на меті має формування особистості майбутнього лікаря, компетентного і відповідального, здатного приймати рішення самостійно та в колективі, критично мислити, надавати якісну допомогу, бути милосердним і співчутливим.

Безперечно, чільне місце в процесі формування гідного випускника вишу належить педагогічній складовій в освітньому просторі. Харківський національний медичний університет завжди пишався і посилався у своїй діяльності на величезний практичний досвід вітчизняних медиків-педагогів, які є гордістю вищої медичної освіти не лише України, а й усього світу. Це Д. Ф. Лямбль, А. Г. Подрез, М. П. Трінклер, П. І. Шатілов, Л. Л. Гіршман, В. Я. Данилевський, В. П. Воробйов, О. В. Палладін, М. С. Бокаріус, Л. Т. Малая, Д. П. Гриньов та ін., життя та педагогічна діяльність яких безпосередньо пов'язана з ХНМУ.

Мета статті. Тож, урахуваючи традиційну парадигму освітнього процесу, перебуваємо на шляху до особистісно орієнтованої, що базується на перетворенні пасивних суб'єктів на активних учасників навчально-виховного процесу. Головним результатом сучасної освіти має бути наявність низки сформованих професійних і соціальних навичок,

тож усе більшої актуальності при підготовці всебічно розвинуеного й конкурентоспроможного фахівця набуває компетентнісний підхід.

Теоретична частина. Чинниками успішної реалізації компетентнісного підходу є система управління ЗВО, зміст освітніх програм, кваліфікація і мотивація діяльності професорсько-викладацького складу, організація навчального процесу, технології навчання, інноваційні освітні технології, активні й інтерактивні форми проведення занять, контроль над освітнім процесом, виховна робота, матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу, співпраця з роботодавцями.

Результативність змін у системі вищої медичної освіти значною мірою все ж обумовлена рівнем професійного розвитку викладача вишу, який є головним діючим суб'єктом освітнього процесу, розробляє і впроваджує педагогічні технології, забезпечує управління якістю підготовки фахівців. Від педагогічної компетентності вченого, фахівця, його професійно-особистісних характеристик залежить якість освітнього процесу, якість підготовки майбутніх лікарів.

Викладач вищої медичної школи – особлива категорія педагогів зі специфічними функціями, умовами і методами роботи, кваліфікаційними й особистісними характеристиками.

У системі вищої медичної освіти викладач виконує водночас два складних види професійної діяльності: лікарську та педагогічну. Тож виникає потреба в інтеграції педагогічної і професійної складової діяльності лікаря та в формуванні нової для нього ролі викладача вищого медичного закладу освіти на підставі особистісно зорієнтованого, діяльнісного, компетентнісного підходу до навчання і посилення ролі педагогічних технологій.

Нормативною основою оцінювання якості педагогічної підготовки викладача у виші є Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». За цим документом, такі загальні компетентності, як знання та розуміння предметної області і професійної діяльності; володіння навичками критичного мислення; володіння комунікативними навичками, здатність проявляти емпатію; здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність до особистісного і професійного розвитку, генерування нових ідей (креативність); здатність застосовувати кращі практики у професійній діяльності; здатність мотивувати людей, рухатися до спільної мети; здатність діяти на основі етичних міркувань; здатність проявляти толерантність

та повагу до культурної різноманітності; здатність діяти соціально відповідально та свідомо є обов'язковими для педагога будь-якого вишу, зокрема медичного [7].

Набуттю та розвитку цих навичок, удосконаленню професійної педагогічної діяльності в ХНМУ сприяє низка зовнішніх і внутрішньоуніверситетських форм підвищення педагогічної майстерності викладачів.

Одним із пріоритетних напрямків стратегічного розвитку ХНМУ є міжнародне співробітництво, що реалізується насамперед через закордонне стажування, завданням якого є поліпшення професійних якостей науково-педагогічних працівників за допомогою обміну досвідом з провідними закладами вищої освіти в усьому світі. Зазначимо, що з року в рік географія міжнародних зв'язків ХНМУ розширюється. На сьогодні це стажування науково-педагогічних працівників в університетах Польщі, Австрійської Республіки, Республіки Словенія, Федеративної Республіки Німеччина, Республіки Казахстан, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Чеської Республіки, Королівства Нідерланди, Литовської Республіки, Турецької Республіки тощо.

Ще одним способом міжнародної співпраці є участь у міжнародних конференціях, як закордонних, так і вітчизняних. ХНМУ виступає не лише учасником, але й організатором таких заходів.

Серед внутрішньоуніверситетських форм підвищення кваліфікації заслуговують на увагу: Група рівних, Школа гарантів освітніх програм, курси підвищення кваліфікації, магістратура за спеціальністю «Освітні, педагогічні науки», Школа лідерства для аспірантів, Психологічна служба, Школа молодого викладача, Школа досвідченого лектора, курси дистанційної освіти, тренінги, майстер-класи тощо.

Група рівних – один із сучасних форматів безперервного професійного розвитку викладачів, створений на базі Навчально-наукового інституту якості освіти (ННІЯО) ХНМУ за підтримки Україно-Швейцарського проекту «Розвиток медичної освіти». Мета – обмін знаннями й досвідом професійної діяльності, зокрема обговорення труднощів при викладанні, ознайомлення із сучасними тенденціями, налагодження професійних зв'язків з колегами для постійного та безперервного підвищення якості медичної освіти. Перевагами Групи рівних є врахування потреб її учасників, а також доступність навчання для кожного зацікавленого фахівця. Усі учасники проекту рівні у своїх правах та можливостях, можуть вільно висловлювати свої ідеї, ділитися особистим досвідом викладання з іншими. Крім того, Група рівних націлена на ви-

рішення реальних проблем, які виникають у викладачів, а отже, сприяє покращенню якості надання освітніх послуг у ХНМУ, створенню професійних спільнот. Проект заохочує до самостійного навчання, водночас переконує, що групою можна досягти значно кращих результатів.

Школа гарантів освітніх програм – онлайн-курс підвищення кваліфікації, створений на базі ННІЯО. Спікери (гаранти освітніх програм, декани факультетів, члени проектних груп та груп забезпечення ОП) обмінюються досвідом розроблення освітніх програм, проходження процедур ліцензування, акредитації, беруть участь у тренінгу «Робота над підготовкою відомостей про самооцінювання», що сприяє поліпшенню педагогічної майстерності, якості освітнього процесу та як результат – успішне проходження акредитації.

У ХНМУ діє розгалужена система курсів підвищення кваліфікації, зокрема педагогічної. Так, наказом МОН України від 10.09.2020 № 221-л університету було надано ліцензію на підвищення кваліфікації в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Курси підвищення кваліфікації включають такі цикли: «Педагогічна культура та педагогічна майстерність викладача закладу вищої освіти» (мета – сформувати основні компоненти педагогічної майстерності та педагогічної культури викладача закладу вищої освіти); «Освітні інновації» (мета – розвинути компетентності, пов’язані з упровадженням сучасних інновацій в освітній процес закладу вищої освіти); «Сучасні педагогічні технології у вищій освіті» (мета – розвинути компетентності, пов’язані з упровадженням сучасних педагогічних технологій в освітній процес закладу вищої освіти).

Також вкотре 2020 р. акредитовано освітню програму «Педагогіка вищої школи» спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, за якою викладачі ХНМУ мають змогу отримати другу вищу освіту – педагогічну (сертифікат про акредитацію освітньої програми від 28.01.2020 р. № 119).

Мета і завдання освітньої програми відповідають місії та візії ХНМУ. Зокрема, програма покликана сформувати особистісні й професійні якості педагога, який використовує у своїй діяльності інформаційно-комунікаційні й інноваційні технології в розумному поєднанні з традиційними методами, здатний до самоосвіти, саморозвитку, постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності, швидкої адаптації до змін у соціально-культурній сфері, керується принципами академічної доброчесності, студентоцентрованого навчання, уміє вирішувати склад-

ні психолого-педагогічні ситуації, знається на нормативно-правовій базі освітнього процесу.

Школа лідерства для аспірантів ХНМУ створена для вдосконалення підготовки докторів філософії. На меті сприяння набуттю аспірантами соціально-психологічних навичок (soft skills), необхідних для подальшого кар'єрного росту, зокрема комунікативних, лідерських, командних, публічних, особистісних тощо.

З метою профілактики психологічного здоров'я як здобувачів освіти, так і викладачів у ХНМУ постійно діє Психологічна служба, працівники якої надають психологічну підтримку, допомогу в адаптації до навчання, сприяють підвищенню рівня психологічного та соціального благополуччя всіх учасників освітнього процесу. Напрямами роботи служби є також організація та проведення психоедукаційних заходів профілактики мобінгу, булінгу; запобігання, попередження та врегулювання випадків, пов'язаних із сексуальними домаганнями і дискримінацією в ХНМУ; формування стресостійкості та забезпечення психологічної адаптації в умовах карантину, дослідження проблеми емоційного вигорання й особливостей її подолання [6].

Курс підвищення психолого-педагогічної кваліфікації «Школа молодого викладача» є обов'язковим для науково-педагогічних працівників зі стажем роботи менше 5 років. Курс має на меті підвищити якість освіти, удосконалити педагогічну діяльність; створити систему професійного становлення молодих викладачів; забезпечити продуктивну взаємодію досвідчених педагогів з молодими фахівцями в спільній викладацькій діяльності [6].

«Школу досвідченого лектора» створено для обміну педагогічним досвідом та практичними напрацюваннями викладачів-лекторів з метою підвищення освітніх стандартів НПП університету, впровадження інтерактивних методів навчання в лекційний процес, напрацювання сталих педагогічних зв'язків між НПП університету, розбудови атмосфери взаємоповаги та довіри між досвідченими викладачами ХНМУ у процесі їхньої лекторської діяльності.

Дистанційний курс «Основи методології розроблення електронних курсів у сфері медичної освіти» було створено з метою підвищення кваліфікації НПП щодо окремих питань впровадження дистанційної освіти в ХНМУ, зокрема ознайомлення з принципами розроблення електронних курсів у сфері медичної освіти; навчання створювати власні електронні курси на платформі Moodle.

Упровадження новацій, проєктів або технологій часто наштовхується на так звані антиінноваційні бар'єри. У співпраці кафедри української мови, основ психології та педагогіки та ННІАЮ проведено опитування науково-педагогічних працівників ХНМУ з метою встановлення зовнішніх та внутрішніх бар'єрів інноваційної діяльності, шляхів їх подолання. Так, у ході дослідження з'ясовано, що переважна більшість респондентів готові до активного прийняття нововведень і запровадження їх в освітній простір університету. Та все ж існують певні зовнішні та внутрішні бар'єри. Зовнішніми бар'єрами є недостатня поінформованість у галузі педагогічної інноватики, брак методичного забезпечення, навантаження педагогів. Серед внутрішніх – занижена самооцінка, схильність до конформізму, недостатньо розвинений індивідуальний творчий потенціал, невпевненість у собі.

З метою подолання цих бар'єрів в університеті на базі ННІАЮ запроваджено методичну комісію з проблем інноваційних методів освітнього процесу. Для подолання внутрішніх бар'єрів застосовуються індивідуальні та групові психотехнології в ході курсів підвищення кваліфікації та на базі Психологічної служби.

Харківський національний медичний університет у своїй діяльності дотримується високих стандартів підвищення педагогічної майстерності та потенціалу своїх науково-педагогічних працівників і надалі докладе зусиль для подальшого інноваційного вдосконалення механізмів підвищення педагогічної підготовки викладачів, їхнього стимулювання до професійного та особистісного зростання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, значущість педагогічної складової освітнього простору медичного вишу є беззаперечною. Запровадження інноваційних технологій, особистісно орієнтованого підходу в освітній процес медичного вишу сприятиме інтенсифікації навчального процесу, підвищенню якості, результативності, дасть змогу підготувати майбутніх лікарів, що відповідають сучасним вимогам і світовим стандартам, є необхідною умовою сформованості загальнокультурних, професійних компетенцій високого рівня, конкурентоспроможності випускників закладів вищої медичної освіти на ринку праці.

Література

1. Беляєва О. М. Професійно-педагогічна діяльність викладачів вищих медичних навчальних закладів у контексті системного підходу /

О. М. Беляева // Світ медицини та біології. – 2014. – № 3 (45). – С. 182–185.

2. Брюховецька О. Професійно значущі якості особистості викладача вищого навчального закладу / О. Брюховецька, Т. Чаусова // Післядипломна освіта в Україні. – 2012. – № 1. – С. 74–78.

3. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 1556-VII. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

4. Концепція розвитку Харківського національного медичного університету на 2015-2025 роки (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.knmu.kharkov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2335%3A2015-02-13-09-41-44&catid=47%3A2015-02-12-14-54-06&Itemid=69&lang=uk

5. Методичні рекомендації для професійного розвитку науково-педагогічних працівників [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. – 2020. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5fd/8e5/df0/5fd8e5df039fc332033916.pdf>.

6. Офіційний сайт Харківського національного медичного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://knmu.kharkov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4158%3A2017-03-30-07-17-30&catid=63%3A2017-03-29-07-39-46&Itemid=86&lang=uk&fbclid=IwAR2rKEDo-3IAzHOV4O-ZKKhj1b1Jw81U6-fP3XKh3A2bdIMYlk1fXxPiA

7. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. – 2021. – Режим доступу : https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf.

8. Стрельников В. Ю. Підготовка викладачів на курсах підвищення кваліфікації до впровадження системи інтенсивного навчання / В. Ю. Стрельников // Цілі сталого розвитку : глобальні та національні виміри : матеріали. – 2017. – С. 314.

9. References

10. Bieliaieva O. M. (2014). Profesiino-pedahohichna diialnist vykladachiv vyshchyykh medychnykh navchalnykh zakladiv u konteksti systemnoho pidkhdou [Professional and pedagogical activity of teachers of higher medical educational institutions in the context of a systematic approach]. Svit medytsyny ta biolohii – The world of medicine and biology. № 3 (45). P. 182–185.

11. Briukhovetska O., Chausova T. (2012). Profesiino znachushchi yakosti osobystosti vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu [Professionally significant qualities of the personality of a teacher of a higher educational

institution]. *Pisliadyplomna osvita v Ukraini – Postgraduate education in Ukraine*. № 1. P. 74–78.

12. *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»]* (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

13. *Kontseptsiia rozvytku Kharkivskoho natsionalnoho medychnoho universytetu na 2015-2025 roky (nova redaktsiia) [Concept of development of Kharkiv National Medical University for 2015-2025 (new edition)]*. http://www.knmu.kharkov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2335%3A2015-02-13-09-41-44&catid=47%3A2015-02-12-14-54-06&Itemid=69&lang=uk 5.

14. *Metodychni rekomendatsii dlia profesiinoho rozvytku naukovopedagogichnykh pratsivnykiv [Methodical recommendations for professional development of scientific and pedagogical workers]*. <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5fd/8e5/df0/5fd8e5df039fc332033916.pdf>.

15. *Ofitsiinyi sait Kharkivskoho natsionalnoho medychnoho universytetu [Official site of Kharkiv National Medical University]*. http://knmu.kharkov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4158%3A2017-03-30-07-17-30&catid=63%3A2017-03-29-07-39-46&Itemid=86&lang=uk&fbclid=IwAR2rrKEDo-3lAzHOB4O-ZKKhjl_b1Jw81U6-fP3XKh3A2bdIMYlk1fXxPiA

16. *Profesiinyi standart na hrupu profesii «Vykladachi zakladiv vyshchoi osvity» [Professional standard for the group of professions “Teachers of higher education institutions”]*. https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf.

17. *Strelnikov V. Yu. (2017). Pidhotovka vykladachiv na kursakh pidvyshchennia kvalifikatsii do vprovadzhennia systemy intensyvnogo navchannia [Training of teachers in advanced training courses for the implementation of the system of intensive training]. Tsili staloho rozvytku : hlobalni ta natsionalni vymiry : materialy – Sustainable development goals: global and national dimensions: materials*. P. 314.